УДК 069:008(477):929(Шевченко)
DOI https://doi.org/10.32782/2663-5984.2026/2.15

Тищук С. В.
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ Й СУЧАСНА ДІЯЛЬНІСТЬ МУЗЕЮ «ЗАПОВІТУ» Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПЕРЕЯСЛАВІ

У статті здійснено комплексне історико-культурне дослідження історії створення та сучасної діяльності Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка в місті Переяслав, що функціонує у структурі Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Розкрито історичні передумови заснування музею, пов'язані з перебуванням Тараса Шевченка на Переяславщині у 1845 та 1859 роках, а також із написанням у будинку лікаря Андрія Козачковського одного з найвизначніших творів української літератури – поезії «Заповіт».

Простежено трансформацію історичної садиби першої половини XIX ст. від приватної оселі до меморіального музейного простору, проаналізовано основні етапи її реставрації, музеєфікації та формування концепції сучасної експозиції. Висвітлено особливості комплектування фондових колекцій, охарактеризовано найбільш цінні музейні предмети, що репрезентують переяславський період життя і творчості Тараса Шевченка, а також розкривають історію родини Козачковських і культурне середовище Переяслава середини XIX ст. Доведено, що експозиційна структура музею, яка поєднує історичний, меморіальний та літературно-художній напрями, забезпечує цілісне відтворення біографічного, історичного та культурного контексту створення поезії «Заповіт». Значну увагу приділено аналізу сучасної діяльності музею, що охоплює науково-дослідну, експозиційно-виставкову, культурно-освітню, видавничу та комунікаційну роботу. Визначено основні форми популяризації шевченківської спадщини через організацію наукових конференцій, тематичних виставок, лекцій, презентацій, мистецьких проєктів та освітніх програм. Особливу увагу зосереджено на функціонуванні музею в умовах повномасштабної російсько-української війни, коли культурна інституцій не лише зберегла основні напрями діяльності, а й посилила свою роль як осередок національної пам'яті, культурної дипломатії та формування української ідентичності. Обґрунтовано, що Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка є важливим сучасним культурним інститутом, який поєднує меморіальні, наукові, освітні та комунікативні функції, забезпечуючи збереження, інтерпретацію й актуалізацію шевченківської спадщини в сучасному соціокультурному просторі.

Ключові слова: *Тарас Шевченко, Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка, Переяслав, Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», культурна спадщина.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах переосмислення національної культурної спадщини особливої актуальності набуває вивчення історії становлення та функціонування меморіальних музеїв, пов'язаних із ключовими постатями української культури. Такі музеї виконують не лише зберігаючу, а й світоглядну, ідентифікаційну та комунікативну функції, виступаючи важливими осередками культурної пам'яті, національної самоідентифікації та трансляції історико-культурного досвіду суспільству.

Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка, що функціонує у структурі Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» є унікальним культурним об'єктом, що поєднує меморіальний простір, історичну архітектуру та символічне значення події створення одного з програмних творів української національної культури – «Заповіту». Попри важливу роль музею в збереженні та популяризації шевченківської спадщини, проблема комплексного осмислення історії його створення, етапів розвитку та сучасних напрямів діяльності залишається недостатньо розробленою в контексті історії української культури.

Наявні дослідження здебільшого зосереджуються на літературознавчому аналізі творчості Тараса Шевченка або загальних питаннях музейної справи, тоді як історико-культурний вимір формування та функціонування Музею «Заповіту» в Переяславі часто розглядається фрагментарно. Водночас сучасні соціокультурні виклики, процеси цифровізації, трансформації музейних

© Тищук С. В., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

комунікацій та актуалізації національної пам'яті потребують ґрунтовного аналізу діяльності музею як живого культурного інституту.

Таким чином, постає наукова проблема необхідності цілісного дослідження історії створення й сучасної діяльності Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка в Переяславі як важливого феномену історії української культури, по поєднує традиційні меморіальні функції з новітніми формами культурної репрезентації та суспільної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання історії створення та функціонування Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка в Переяславі знайшло відображення у працях українських істориків, музеєзнавців і краєзнавців. Водночас комплексних досліджень, присвячених розвитку музею та його сучасній діяльності, у науковій літературі поки небагато. Окремі аспекти історії створення музею висвітлено в публікації В. Мельника, де розгорнуто передумови заснування музею, пов'язані з перебуванням Т. Шевченка в місті та написання тут поезії «Заповіт» (2008). Історико-архітектурні особливості садиби лікаря А. Козачковського, де проживав поет, досліджено у роботі С. Дембіцького, що дозволяє глибше осмислити меморіальне значення цієї локації (2014). Історію створення музею, формування його експозиції та основні напрями діяльності розкрито у статті Н. Кухарєвої та О. Калінович, де Музей «Заповіту» розглядається як важливий осередок збереження та популяризації шевченківської спадщини у структурі НІЕЗ «Переяслав». Концептуальні засади експозиції та принципи інтерпретації подій, пов'язаних із написанням поезії «Заповіт», відображено у науковій концепції Музею Шевченківського Заповіту, затверджений науково-методичною радою заповідника. Значний внесок у дослідження музейної справи Переяславщини зроблено М. Махінчуком, який висвітлив роль музейного діяча Михайла Сікорського у формуванні музейного комплексу міста (2005). Сучасний етап розвитку музею узагальнено у колективній монографії «Нариси з історії музеїв НІЕЗ «Переяслав» (2023), де подано системний огляд історії та діяльності музейної установи. Отже, попри наявність певних публікацій, питання комплексного аналізу історії формування музею та його сучасної культурно-просвітницької діяльності потребує подальшого наукового осмислення.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження історії створення Музею «Заповіту» Т. Г. Шевченка в місті Переяслав, з'ясування соціокультурних передумов його заснування, основних етапів становлення та розвитку, а також аналіз змісту й форм сучасної діяльності музею як складової Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

Виклад основного матеріалу. Ім'я Тараса Шевченка тісно пов'язане з містом Переяслав. Поет неодноразово відвідував місто, 1845 і 1859 р. жив у будинку свого друга міського лікаря Андрія Опанасовича Козачковського. 18 квітня 2008 року в цьому будинку розпочав роботу Музей «Заповіту» Т. Шевченка. Сама садиба побудована 1820 р. батьком господаря – Олексієм Івановичем Козачковським, мала дванадцять приміщень: парадну вітальну, гостьові кімнати, спальні, будуар, кухню, дві веранди й ганок [8]. У 1920-х роках будинок було конфісковано і передано домоуправлінню та структурі «Заготзерно», що спричинило пристосування його під житлові й адміністративні потреби: внутрішній простір перепланувано, зведено додаткові перегородки, облаштовано нові дверні прорізи та зовнішні ганки. 1935 р. реконструйовано центральний вхід зі сходами. Попри ці зміни, споруда зберегла риси класичної архітектури і зараз розглядається як характерний зразок садибного житла середнього дворянства Переяславщини початку XIX ст. [3].

У 1946 р. у колишньому будинку А. О. Козачковського відкрито Історико-краєзнавчий музей, з 1954 р. функціонував як Історичний музей і розміщувався у дванадцяти приміщеннях, два з яких були присвячені перебуванню Т. Г. Шевченка на Переяславщині [5].

Вже в незалежній країні, серед працівників музею домінувала думка щодо зміщення акценту, зосередження уваги на перебування поета на Переяславщині і безпосередньо в садибі А. Козачковського. Після реставраційних робіт будинку, на які уряд виділив 2004 р. кошти ідея стала набувати реалістичних обрисів, її підтримали діячі культури, науки, творчі спілки.

8 листопада 2007 року за підписом генерального директора заповідника «Переяслав» М. Сікорського вийшов наказ № 34 «Про створення експозиції Музею Заповіту Т. Г. Шевченка», в якому затверджено склад творчої та реставраційної груп, визначено відповідальних осіб, а також окреслено організаційні засади реалізації проєкту [12].

Як зазначалось в науковій концепції, метою створення Музею є: «відтворення атмосфери оточення старовинного українського історичного міста, будинку, в якому Т. Г. Шевченко пережив високе поетичне піднесення в органічному контексті з українською природою, з усім українським життям, а також осягнення і відтворення

всієї глибини творчості Т. Г. Шевченка переяславського періоду, осмислення української історії, ментальності, традицій [10].

За сприяння фахівців Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України забезпечено отримання цифрових фотокопій усіх рукописних творів Тараса Шевченка, створених у період його перебування на Переяславщині. Установою також передано факсимільні видання першодруку «Кобзаря», «Трьох літ», «Малої книжки», «Більшої книжки», поеми «Мар'яна-черниця», а також матеріали наукових конференцій, збірники праць й окремі дослідження з шевченкознавства – загалом понад 200 бібліографічних одиниць. Відчутний внесок у поповнення науково-допоміжного фонду здійснили провідні українські видавництва, Національна спілка письменників України, Київський національний університет ім. Т. Шевченка, бібліотека ім. О. Ольжича, а також численні науковці, митці й письменники, які передали музею книжкові добірки, авторські художні твори та наукові видання.

Експозиційний простір музею репрезентує низку унікальних і рідкісних предметів, що мають значну історико-культурну цінність. Вагомий внесок у формування зібрання здійснив академік В. Г. Заболотний, який підтримував контакти з онуком А. О. Козачковського, через посередників віднайшов і викупив музичну скриньку. Цей предмет став одним із перших цінних експонатів колекції та важливим матеріальним свідченням перебування Тараса Шевченка у домі переяславського лікаря, де згодом посів почесне місце в бібліотеці господаря [8].

Окрему групу експонатів становлять дві живописні роботи зі світськими ліричними сюжетами (зображення дівчини з парубком біля тину та дівчини біля криниці), виявлені випадково. За спогадами легендарного генерального директора заповідника М. І. Сікорського, онук Козачковського атрибутував їх авторству Варвари Рєпніної, пов'язуючи створення картин із яготинським періодом зустрічей Шевченка в родині Рєпніних. За родинними переказами, зазначені твори потрапили до Переяслава з Яготина та зберігались в домі Козачковських як пам'ять про поета Нині картини експонуються в передпокої гостьової кімнати, де мешкав Т. Шевченко. Поряд розміщено глечик із села Прохорівка – родового маєтку М. О. Максимовича, з яким, за переказами, пов'язують побутове користування Тараса Григоровича [7]. Окрасою кабінету лікаря А. О. Козачковського є письмовий стіл, виготовлений його онуком – А. Й. Козачковським. На ньому представлено оригінальні документи родини. В інтер'єрі також привертає увагу секретер, призначений для зберігання цінних паперів і грошових коштів, який походить із родини Ночасів – близьких приятелів онука Козачковського.

Відкриття музею відбулось 18 квітня 2008 року й було приурочено до річниці першого видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка, опублікованого у Санкт-Петербурзі у 1840 року. Експозиція Музею Заповіту Т. Г. Шевченка структурована за трьома основними напрямами: історичним, меморіальним і літературно-художнім.

Важливе місце в експозиційній структурі Музею посідають перші чотири зали тематичного розділу «Переяслав історичний». Особливістю музею є поєднання краєзнавчого матеріалу доби козацтва з творчою спадщиною Тараса Шевченка, що дозволяє комплексно репрезентувати історичне минуле регіону в контексті національно-культурного осмислення поета.

Звернення до історичної тематики було органічною складовою світогляду Шевченка. Поет ґрунтовно цікавився історією України, добре знав тогочасні історичні праці, козацькі літописи, народні думи та історичні пісні. Визначальний вплив на формування його історіософських поглядів справила українська історіографія XVII–XVIII ст., передусім «Історія русів», а також літописи Самовидця, Григорія Граб'янки та Самійла Величка, з якими митець ознайомився ще до заслання завдяки науковим зібранням М. І. Костомарова й О. М. Бодянського.

Історичні мотиви посідають провідне місце у творчості Великого Кобзаря, зокрема у творах «Гайдамаки», «Іван Підкова», «Гамалія», а також у поезії періоду перебування на Переяславщині – «І мертвим, і живим…», «Кавказ», «Холодний Яр» тощо. У національному минулому поета приваблювали насамперед героїка визвольної боротьби українського народу проти іноземного поневолення та ідея козацької свободи, уособлена традиціями Запорізької Січі.

Зважаючи на значну роль історичної тематики у творчій спадщині Шевченка, зазначений розділ музею дав можливість висвітлити героїчне минуле давнього Переяслава крізь призму шевченківського осмислення історичного поступу України.

Літературно-художня частина експозиції присвячена знайомству Андрія Козачковського з Тарасом Шевченком і перебуванню поета на Переяславщині, розміщена у трьох кімнатах. Окреме приміщення музею функціонує як виставкова зала.

Меморіальний розділ Музею Заповіту Т. Г. Шевченка репрезентований

реконструйованими інтер'єрами житлових приміщень першої половини XIX ст., зокрема експозиціями «Вітальня А. О. Козачковського», «Кімната для гостей, у якій проживав Т. Г. Шевченко», «Кабінет лікаря А. О. Козачковського» та «Бібліотека».

Вибір зазначених меморіальних приміщень зумовлений їх безпосереднім історичним зв'язком із перебуванням Тараса Шевченка у Переяславі. Відомо, що 19 серпня 1845 року у вітальні будинку А. Козачковського було організовано урочистий вечір з нагоди приїзду поета, який об'єднав представників місцевої інтелігенції. Під час зустрічі Шевченко читав власні вірші та виконував пісні під музичний супровід, що справило враження на присутніх і сприяло утвердженню його авторитету в інтелігентському середовищі Переяслава.

Важливим осередком інтелектуального спілкування стала бібліотека А. Козачковського, де поет мав можливість ознайомлюватись з періодичними виданнями та науковою літературою XIX ст. В експозиції представлені медичні, наукові, енциклопедичні та художні видання того часу.

Кабінет лікаря Козачковського, який слугував місцем прийому мешканців міста і повіту, також пов'язаний із перебуванням Тараса Шевченка: тут поет працював над літературними творами та спілкувався з відвідувачами. У кімнаті для гостей, де проживав Шевченко під час перебування в Переяславі, було створено один із найвизначніших творів української літератури – «Заповіт».

Від часу відкриття музею і до початку повномасштабної війни Музей Заповіту Т. Г. Шевченка у складі Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» утвердився як один із провідних науково-дослідних осередків регіону. Його діяльність охоплювала науку, видавничу, експозиційну та широку культурно-просвітницьку роботу. Музей став платформою для проведення всеукраїнських наукових заходів, шевченківських читань, круглих столів, мистецьких конкурсів і пам'ятних подій, присвячених постаті Тараса Шевченко. До 200-річчя від дня народження Кобзаря реалізовано масштабну програму культурних акцій, зустрічей із провідними шевченкознавцями, мистецьких й освітніх ініціатив. Музей долучався до всеукраїнських проєктів та з'їздів, спрямованих на збереження й популяризацію шевченківської спадщини. Важливим напрямом роботи стала видавнича діяльність: підготовлено монографії, каталоги, буклети, наукові збірки; опубліковано понад 160 наукових статей, у тому числі у фахових та міжнародних виданнях. Активно розвивалась виставкова робота – організовано близько 60 виставок, а також понад двісті культурно-освітніх заходів.

Особлива увага приділялась роботі з молоддю: діяли програми для школярів і студентів, проводились мистецькі конкурси, пленери, літературні зустрічі, театралізовані екскурсії, що сприяло формуванню стійкого інтересу до національної історії та культури. Загалом музей відвідало понад 100 тисяч осіб з України та і-за кордону [9].

З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну у 2022 році музей не припинив своєї діяльності. Колектив продовжив наукову, експозиційну, просвітницьку роботу. Пори складні обставини, музей і надалі виконує свою місію з популяризації спадщини Т. Шевченка та підтримки культурного життя громади.

У структурі НІЕЗ «Переяслав» Музей Заповіту Т. Шевченка розвиває науковий напрям діяльності, ініціює міжнародні та всеукраїнські фахові заходи, спрямовані на осмислення шевченківської спадщини в сучасному соціокультурному контексті. До прикладу, 18 грудня 2025 року відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Шевченків заповіт у соціокультурному просторі: історія, сьогодення, майбутнє», приурочена до 180-річчя написання поезії «Як умру, то поховайте…». У центрі обговорення – постать Тараса Шевченко в сучасному культурному просторі, проблеми збереження його спадщини в музейних інституціях, інтерпретація творчості в історичному, літературознавчому та лінгвістичному вимірах, а також міждисциплінарні підходи сучасного шевченкознавства. Конференцію проведено у змішаному форматі (офлайн та онлайн). Співорганізаторами виступили Шевченківський національний заповідник, Варшавський університет, Інститут україністики Варшавського університету та Музей Т. Шевченка в Торонто [16].

5 квітня 2004 р. у музеї започатковано довготривалий науково-просвітницький проєкт «Десяте літо», приурочений до 210-річчя від дня народження Т. Шевченка. Назва ініціативи апелює до поезії митця «Хіба самому написать…» та символізує тривалість й актуальність шевченківського слова в національному культурному процесі.

Проєкт функціонує як відкрита платформа для реалізації наукових, освітніх і мистецьких ініціатив. Його концепція ґрунтується на принципах наукової об'єктивності та публічності і передбачає прведення круглих столів, дискусій, лекторіїв, презентацій, авторських екскурсій та інших інтерактивних форматів [15]. Першим заходом у межах проєкту стала наукова дискусія «Проблеми прочитання

збірки Тараса Шевченка «Три літа», присвячена 177-й річниці арешту поета (5 квітня 1847 р.).

У структурі НІЕЗ Музей послідовно реалізує виставкову політику, спрямовану на популяризацію національного мистецтва, збереження локальної культурної спадщини та підтримку сучасних творчих практик. Протягом останніх років експозиційна діяльність музею охоплювала персональні, меморіальні та тематичні проєкти.

Вагоме місце посіли виставки сучасних українських митців. Зокрема, експозиція Григорія Єгорова «Від краю до краю» (лютий 2026 р.) об'єднала 48 робіт у жанрах пейзажу, портрета, натюрморту та графіки. Тематично виставка була структурована за чотирма розділами й репрезентувала образ України через краєвиди різних регіонів, зокрема Донеччини, Київщини, Львівщини, Запоріжжя та Криму [1]. Ювілейна виставка «Фрагменти життя» (серпень 2025 р.), присвячена 75-річчю Анатолія Нечай, презентувала 40 живописних творів, у яких відображено історичні ландшафти Переяслава, Києва та об'єкти музейного комплексу [14]. Виставка Ірини Кузьмицької «Заквітчана Україна (червень 2025 р.) презентувала роботи, виконані в авторській інтерпретації традиційного декоративного розпису. Творчість мисткині акцентує на темах гармонії людини і природи, збереження національної традиції та образу української жінки як носія культурної пам'яті. Проєкт Юлії Петренко «Спадок поколінь» (березень 2025р.) представив 30 текстильних барельєфів, виконаних у синтезі традиційних технік (мотанка, вибійка, льон) та сучасних матеріалів. Експозиція поєднала мистецький експеримент із актуальною громадянською позицією акторки, зокрема через створення арт-об'єктів із військових артефактів для благодійних ініціатив [13]. Окремим напрямом стала меморіалізація діячів музейної справи. Виставка «Світ в об'єктиві митця» (січень 2026 р.) була присвячена пам'яті Володимира Воловика – багаторічного працівника заповідника та громадського діяча. Експозиція об'єднала 111 предметів, основу яких склала авторські фотознімки з фондових колекцій та приватних архівів. Значна частина світлин документує розвиток музейного середовища Переяслава кінця XX – початку XXI ст. Доповнення стала цифрова інсталяція архівних робіт 1970–2000-х років [2]. Важливим складником виставкової роботи є підтримка дитячої творчості. У лютому 2025 р. відкрито виставку «Батьківщині», що представила 58 робіт лауреатів Всеукраїнського конкурсу ілюстрацій до творів Тараса Шевченка та Шандора Петефі. Проєкт акцентував на спільності ідей свободи, національної гідності та народності у творчості обох поетів, підкреслюючи міжкультурний вимір літературної спадщини.

Культурно-освітня робота Музею Заповіту Т. Шевченка спрямована на формування історичної пам'яті, національної ідентичності та популяризацію шевченківської спадщини в сучасному суспільстві. Попри війну, цей напрям реалізовується через лекційні програми, презентації наукових і популярних видань, творчі зустрічі, культурологічні акції та міжінституційну співпрацю.

Важливе місце посідають тематичні лекції для учнівської та студентської молоді. Зокрема, лекція «Переяславський цикл у творчості Т. Г. Шевченка» розкривають значення переяславського періоду в біографії та творчості Т. Шевченка, охоплює літературну, мистецьку, археографічну та епістолярну спадщину 1845–1859 рр. [6]. До Дня Незалежності України (серпень 2025 р.) проведено публічну лекцію, присвячену історії української державності від доби Русі до сучасності, з акцентом на цивілізаційний вибір України, ролі політичної еліти та значенні культурного чинника в умовах російсько-української війни. Культурологічний захід «Тарасів Буквар» (жовтень 2024 р.) був приурочений до Дня української писемності та мови і популяризував останнє прижиттєве видання поета – «Буквар южнорусскій» (1861), підготовлений для недільних шкіл. Поєднання лекційного формату з майстер-класом сприяло активному залученню школярів до вивчення історії української мови [4]. Музей виступає платформою для представлення нових історичних досліджень. Зокрема, презентовано фундаментальне джерельне видання «Присяга Переяславського полку 1718 року», підготовлене до 400-річчя Переяславського козацького полку. У книзі вперше опубліковано текст унікальної рукописної пам'ятки з широким довідковим та ілюстративним супроводом, що має вагоме значення для досліджень козацької історії та генеалогії [11]. Актуальне суспільне звучання мала презентація видання «Воюючий Шевченко», (лютий 2025 р.) ініційована фондом «Рідна країна». Збірка патріотичних творів поета, адресована українським військовим, актуалізує антиімперський і визвольний дискурс шевченківської творчості в умовах сучасної війни.

У межах науково-просвітницького проєкту відбуваються публічні зустрічі з політичними та культурними діячами. Зокрема, дискусія з Іваном Зайцем була присвячена актуалізації шевченківських ідей у сучасному державотворчому процесі.

Мистецьку складову культурно-освітньої діяльності репрезентують творчі зустрічі та театралізовані дійства. Виставка графіки Андрія Кузьменка «Переяслав чорно-білий» поєднала художню рефлексію над міським простором із філософським осмисленням воєнної реальності. Театралізований виступ учнів Гайшинської гімназії «З іменем Кобзаря у серці» продемонстрував інтеграцію музейного простору в освітній процес та актуалізацію драматургічної спадщини Шевченка засобами шкільного театру.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що Музей Заповіту Т. Шевченка в Переяславі є вагомим феноменом історії української культури, у якому органічно поєднано меморіальну автентичність, регіональний історико-культурний контекст і загальнонаціональний символічний зміст шевченківської спадщини. Його створення стало закономірним результатом тривалого процесу переосмислення ролі Переяслава у біографії та творчості Тараса Шевченка, а також утвердження в незалежній Україні нових підходів до репрезентації культурної пам'яті. Встановлено, що інституалізація музею у 2008 р. спиралась на ґрунтовну наукову концепцію, міжінституційну співпрацю та цілеспрямовану державну підтримку. Розгортання експозиції в історичній садибі А. Козачковського забезпечило не лише просторову автентичність, а й можливість реконструкції інтелектуального й культурного середовища, в якому було створено поезію «Заповіт». Таким чином, музей постає не лише як місце збереження пам'яток, а як реконструйований культурний простір середини XIX ст., що сприяє глибшому розумінню шевченківського світогляду.

Аналіз експозиційної структури засвідчив її концептуальну цілісність і наукову обґрунтованість. Поєднання історичного, меморіального та літературно-художнього розділів дозволяє комплексно репрезентувати як переяславський період творчості поета, так і широкий історіософський контекст його спадщини. Введення розділу «Переяслав історичний» актуалізує взаємозв'язок локальної історії з національним наративом, демонструючи, що культурна пам'ять регіону є невід'ємною складовою українського історичного процесу.

З'ясовано, що впродовж тривалого часу музей утвердився як потужний науково-дослідний та культурно-освітній центр у структурі НІЕЗ «Переяслав». Активна видавнича діяльність, організація конференцій, круглих столів, шевченківських читань, реалізація виставкових і просвітницьких проєктів засвідчують його інтегрованість у всеукраїнський та міжнародний науковий простір. Особливої ваги набуває функціонування музею як відкритої комунікативної платформи, де відбуваються міждисциплінарний діалог істориків, літературознавців, мистецтвознавців і громадськості. Доведено, що в умовах повномасштабної російсько-української війни музей не лише зберіг інституційну стабільність, а й посилив свою світоглядну та ідентифікаційну функції. Актуалізація антиімперського та визвольного змісту шевченківської творчості, підтримка наукових і мистецьких ініціатив, орієнтованих на осмислення сучасних викликів, засвідчують здатність інституції адаптуватись до кризових умов і водночас залишатись носієм національної культурної традиції.

Отже, Музей Заповіту Т. Г. Шевченка в Переяславі слід розглядати як динамічний культурний інститут, що поєднує функції меморіалізації, наукового дослідження, культурної комунікації та формування національної свідомості. Його діяльність підтверджує, що сучасний музей в історико-культурному вимірі є не лише сховищем артефактів, а активним суб'єктом культуротворчого процесу, здатним забезпечувати тяглість традицій та водночас продукувати нові смисли в контексті сучасної української культури.

Список літератури:

1. Відбулося відкриття художньої виставки «Від краю до краю». URL: https://www.niez.com.ua/events/trade-shows/3350-vidbulosya-vidkryttya-khudozhnoyi-vystavky-vid-krayu-do-krayu.html (дата звернення: лютий 2026 р.).

2. Відкрито виставку «Світ в об'єктиві митця» (пам'яті Володимира Воловика). URL: https://www.niez.com.ua/events/trade-shows/3338-vidkryto-vystavku-svit-v-obyektyvi-myttsya-pamyati-volodymyra-volovyka.html (дата звернення: лютий 2026 р.).

3. Дембіцький С. С. Садиба А. О. Козачковського. *«Тарас Шевченко в долі словянських народів: діалог через століття і кордони* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. 10 березня. Київ, 2014. 336 с.

4. Культурологічний захід «Тарасів Буквар» до Дня української писемності та мови. URL: https://www.niez.com.ua/events/cult-activities/3061-kulturolohichnyy-zakhid-tarasiv-bukvar-do-dnya-ukrayinskoyi-pysemnosti-ta-movy.html (дата звернення: лютий 2026р.).

5. Кухарєва Н., Калінович О. Музей Заповіту Т.Г. Шевченка в Переяславі (до 195-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка). *Краєзнавство*. № 1–2. 2009. С. 143–149.

6. Лекція «Переяславський цикл у творчості Т. Г. Шевченка. URL: https://www.niez.com.ua/events/cult-activities/3346-lektsiya-pereyaslavskyy-tsykl-u-tvorchosti-t-h-shevchenka-4.html (дата звернення: лютий 2026 р.).

7. Махінчук М. Г. Переяславський скарб Михайла Сікорського. К., 2005. 302 с.

8. Мельник В. П. Музей Шевченкового Заповіту. *Пам'ять століть*. 2008. № 12. С. 217.

9. Нариси з історії музеїв Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» /відп. ред С. Волкодав. Переяслав-Кам'янець-Подільський, 20023. 540 с.

10. Наукова концепція Музею Шевченкового Заповіту / НІЕЗ «Переяслав». П-Хм. Затверджено науково-методичною радою НІЕЗ «Переяслав», протокол № 4 від 1 липня 2005 р. С. 7

11. Презентація наукового видання «Присяга Переяславського полку 1718 року». URL: https://www.niez.com.ua/events/cult-activities/3238-prezentatsiya-naukovoho-vydannya-prysyaha-pereyaslavskoho-polku-1718-roku.html (дата звернення: лютий 2026р.).

12. Про створення експозиції Музею Заповіту Т.Г. Шевченка: наказ № 34 від 08.11.2007 р. НІЕЗ «Переяслав». Книга наказів

13. «Спадок поколінь» від Юлії Петренко. URL: https://www.niez.com.ua/events/trade-shows/3131-spadok-pokolin-vid-yuliyi-petrenko.html (дата звернення: лютий 2026р.).

14. У музеї Заповіту Т. Г. Шевченка відбулося відкриття виставки Анатолія Нечая «Фрагменти життя». URL: https://www.niez.com.ua/events/trade-shows/3206-u-muzeyi-zapovitu-t-h-shevchenka-vidbulosya-vidkryttya-vystavky-anatoliya-nechaya-frahmenty-zhyttya.html (дата звернення: лютий 2026р.).

15. У музеї Заповіту Т. Г. Шевченка розпочато науково-просвітницький проєкт «Десяте літо». URL: https://www.niez.com.ua/events/scientific-events/2975-u-muzeyi-zapovitu-t-h-shevchenka-rozpochato-naukovo-prosvitnytskyy-proyekt-desyate-lito.html (дата звернення: лютий 2026р.).

16. У НІЕЗ «Переяслав» відбулась міжнародна науково-практична конференція. URL: https://www.niez.com.ua/events/scientific-events/3321-u-niez-pereyaslav-vidbulasya-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiya.html (дата звернення: лютий 2026р.).

Tyshchuk S. V. THE HISTORY OF THE ESTABLISHMENT AND CONTEMPORARY ACTIVITIES OF THE TARAS SHEVCHENKO "TESTAMENT" MUSEUM IN PEREIASLAV

The article presents a comprehensive historical and cultural study of the history of the establishment and contemporary activities of the Taras Shevchenko "Testament" Museum in the city of Pereiaslav, which operates as part of the National Historical and Ethnographic Reserve "Pereiaslav". The study examines the historical prerequisites for the museum's foundation associated with Taras Shevchenko's visits to the Pereiaslav region in 1845 and 1859, as well as with the writing of one of the most outstanding works of Ukrainian literature – the poem Testament-at the house of physician Andrii Kozachkovskyi.

The research traces the transformation of the historic estate of the first half of the nineteenth century from a private residence into a memorial museum space and analyses the principal stages of its restoration, museumification, and the development of its contemporary exhibition concept. Particular attention is paid to the formation of the museum collections, with emphasis on the most valuable artefacts representing the Pereiaslav period of Taras Shevchenko's life and creative work, while also revealing the history of the Kozachkovskyi family and the cultural environment of mid-nineteenth-century Pereiaslav. It is demonstrated that the museum's exhibition structure, which combines historical, memorial, and literary-artistic components, provides a comprehensive reconstruction of the biographical, historical, and cultural context surrounding the creation of the poem Testament.

Considerable attention is devoted to the analysis of the museum's current activities, including research, exhibition, cultural and educational, publishing, and communication work. The principal forms of promoting Shevchenko's heritage through scientific conferences, thematic exhibitions, lectures, presentations, artistic projects, and educational programmes are identified. Special emphasis is placed on the museum's functioning during the full-scale Russian–Ukrainian war, when the cultural institution not only preserved its principal areas of activity but also strengthened its role as a centre of national memory, cultural diplomacy, and the formation of Ukrainian identity.

The study substantiates that the Taras Shevchenko "Testament" Museum is an important contemporary cultural institution that integrates memorial, research, educational, and communicative functions, ensuring the preservation, interpretation, and actualization of Shevchenko's heritage within the contemporary socio-cultural space.

Keywords: *Taras Shevchenko, Museum of Shevchenko's "Testament", Pereiaslav, National Historical and Ethnographic Reserve "Pereiaslav", cultural heritage.*

Дата першого надходження статті до видання: 04.08.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 01.09.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 30.10.2026